

Національний університет ім. Тараса Шевченка

На правах рукопису

Скалянчук Оксана Сергіївна

УДК 802.0.561

**ЗАСОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В СУЧАСНІЙ
АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

10.02.04 — германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ — 1995

Дисертація є рукописом

Робота виконана на кафедрі англійської філології Національного університету ім. Тараса Шевченка.

Науковий керівник :

доктор філологічних наук,
професор **О. М. Старикова**

Офіційні опоненти :

доктор філологічних наук,
професор **Г. П. Ягель**
кандидат філологічних наук,
доцент **Є. В. Лоломаренко**

Привідна установа :**Сумський державний університет**

Захист відбудеться **23** червня 1995 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої ради ДД1.01.09 при Національному університеті ім. Тараса Шевченка за адресою: **252017, Київ, бульвар Шевченка, 14.**

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці університету (Київ, вул. Володимирська 58).

Автореферат розісланий **"23"** травня 1995 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат філологічних
наук, доцент

З. О. ГЕТЬМАН

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Актуальність роботи визначається тим, що вона виконана в руслі одного із найбільш важливих напрямків лінгвістичних досліджень, пов'язаних з вивченням мовних одиниць в актомовленневих контекстах їх реалізації. Ця проблема є фактично нерозробленою на матеріалі англійської мови. Актуальність роботи визначається також необхідністю аналізу ролі засобів вираження ввічливості у формуванні прагматичних характеристик висловлювань, де вони містяться. Крім того, з'ясування прагматичних особливостей висловлення ввічливості є актуальним з точки зору формування комунікативної компетенції, в основі якої лежить досить добре володіння мовним матеріалом, що містить набір засобів реалізації тих чи інших мовних дій і характеристику комунікативних умов їх використання.

Наукова новизна роботи полягає в наступному:

1. Систематизовано корпус одиниць, що виражають ввічливість. З'ясовані лексичні, граматичні і лексико-граматичні індикатори ввічливості в сучасній англійській мові.
2. Вивчено актомовленнєві аспекти даного типу номінації, визначена специфіка модифікації мовленнєвих актів, яка обумовлена операторами ввічливості як лексичної, так і граматичної сфери мови.
3. Визначено основні мовні механізми реалізації принципу ввічливості, виявлено стратегії адресанта в комунікативних актах ввічливості в сучасній англійській мові.
4. Вивчено соціально-психологічні умови, які обумовлюють використання тих чи інших форм ввічливості в реченні і закономірності

взаємодії цих форм ввічливості з одиницями різних рівнів у процесі реалізації ілокутивної мети висловлювання.

Основна мета дисертації полягає в систематизації мовних засобів вираження ввічливості в сучасній англійській мові і вивчення їх кому^{нік}ативно-прагматичних аспектів.

Досягнення вказаної мети зумовлене необхідністю вирішення наступних завдань :

1. Розгляд форм вираження ввічливості у плані їх прагматичних особливостей, пов'язаних з їх роллю у мовній комунікації, аналіз їх актомовленнєвих аспектів.
2. Дослідження засобів вираження ввічливості у відповідності до понять позитивної і негативної ввічливості і чотирма класами ілокутивних актів, котрі вирізняються з точки зору комунікативної мети мовленнєвого акту і соціальної мети встановлення і підтримки ввічливості.
3. Виявлення соціально-психологічних і внутрішніх мовних механізмів номінації ввічливості, визначення закономірностей зв'язку форм вираження ввічливості з одиницями різних рівнів у процесі реалізації ілокутивної мети висловлювань.

Матеріал для дослідження складає 3.5 тисячі прикладів, що були вилучені методом суцільної вибірки із творів англійських прозаїків і драматургів ХХ століття загальним об'ємом 13 тисяч одиниць.

Основним методом, що був використаний в роботі є індуктивно-дедуктивний метод, спрямований від спостереження і аналізу мовного матеріалу до встановлення закономірностей його використання. Використані прийоми актомовленнєвого, трансформаційного і контекстологічного аналізу.

У відповідності з результатами досліджень до загисту вино-
сяться наступні положення :

1. Засоби вираження ввічливості в англійській мові становлять систему операторів, що належать до лексичного і граматичного рівня мови.

2. Вживання різноманітних засобів вираження ввічливості обмежене специфікою мовленнєвого акту, загальною ситуацією спілкування, її соціальними і психологічними аспектами.

3. Особливості використання мови в процесі мовленнєвої взаємодії комунікантів правомірно пов'язати з тим чи іншим уявленням про гідність, повагу особистості, її "обличчя". З цієї точки зору виділяються два основних типи ввічливості: позитивна ввічливість (вираження солідарності), негативна ввічливість (вираження стриманості).

4. Оператори ввічливості характеризуються семантичним і прагматичним варіюванням, здатністю висловлювати як позитивну, так і негативну ввічливість, повднуватися, утворювати і модифікувати певні мовленнєві акти.

5. Характерною особливістю граматичних і деяких лексичних операторів ввічливості є їх здатність модифікувати ілокутивну силу директивного мовленнєвого акту в бік її зниження.

6. Оператори ввічливості можуть бути інгерентними та адгерентними. Поряд із засобами, що спеціалізуються на вираженні ввічливості, існують засоби, що вважаються ввічливими тільки у певній ситуації або контексті.

7. Вживання ввічливої номінації органічно пов'язане з рядом параметрів мовленнєвого спілкування. До них відносяться: соціальний статус комунікантів, реєстр комунікації, канал зв'язку, за допомогою якого здійснюється спілкування.

8. Засоби вираження ввічливості пов'язані синтагматичними відношеннями з одиницями різних рівнів мовної структури, які функціонують з ними в одному мовному ланцюгу і виконують функції операторів. Вектор дії форм вираження ввічливості співпадає з вектором дії одиниць, які знижують ілокутивну силу висловлювань, і результатом їх взаємодії є подвійне зниження категоричності висловлювання, а отже і підсилення ввічливості. Можлива і протилежна картина, наприклад, в мовленнєвих актах влячності, в яких інтенсифікація ілокутивної сили підсилює ввічливість висловлювання. Таким чином, внутрішні механізми реалізації ввічливості пов'язані як із зниженням, так і підсиленням ілокутивної сили висловлювання.

9. В цілому засоби ввічливості вживаються в контекстах всіх основних мовленнєвих актів і більшості окремих мовленнєвих актів; для кожного засобу характерна певна специфіка вживання. Їх основні функції зводяться до формування певних мовленнєвих актів (влячності, вибачення та ін.), їх модифікації і суттєвій зміні.

Теоретична значимість проведеного дослідження впливає з суттєвості розглянутої проблеми з точки зору функціональної граматики, комунікативної лінгвістики; дослідження вносить певний вклад в проблему прагматичної варіативності і взаємодії прагматичних значень в семантиці висловлювань.

Практична цінність роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані в процесі викладання англійської мови для розвитку комунікативної компетенції студентів, при розробці комунікативно-орієнтованих вправ і завдань, при виконанні курсових і дипломних робіт з граматики і комунікативної лінгвістики.

Мета і завдання дослідження обумовили *структуру дисертації*, яка складається з вступу, трьох глав, списку використаної наукової літератури, лексикографічних видань, джерел ілюстративного

матеріалу.

У вступі обґрунтовується вибір теми, її актуальність, наукова говизна, теоретична і практична цінність, визначається основна мета і завдання дослідження, положення, що виносяться на захист, викладається методика дослідження.

У першій главі висловлюються проблеми ввічливості, що існують в лінгвістичній літературі.

У другій главі аналізуються лексичні засоби вираження ввічливості.

У третій главі розглядаються граматичні засоби вираження ввічливості.

У заключній частині узагальнюються результати дослідження і формулюються основні висновки.

Загальний обсяг дисертації становить сто шістдесят дві сторінки машинопису, з них основного тексту — сто сорок дві сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Норми мовленнєвого спілкування відрізняються значною національною своєрідністю, що обумовлено історичними та культурними особливостями народу, який спілкується даною мовою. Але існують деякі загальноновизнані правила, котрих дотримуються, або мають дотримуватися комуніканти в процесі спілкування, якщо вони намагаються досягти взаємопорозуміння, тобто керуються в своїй мовленнєвій діяльності принципом співробітництва.

Ввічливість в англomовному суспільстві розуміється як відсутність зазіхання на свободу адресата. Вона базується на цілому ряді стратегій, головними з яких є вияв уваги до людини, створення атмосфери групової ідентичності, стремління до згоди, уникання прямих прохань, використання непрямих мовленнєвих актів. Виділення стратегії позитивної та негативної ввічливості розкриває різні сторони

статусної оцінки людини, ставить питання про необхідність систематизації та аналізу мовних засобів реалізації принципу ввічливості.

Принцип ввічливості регулює відношення між "я" та "іншими" і повністю належить мовному етикету.

Під принципом ввічливості розуміється принцип мовного спілкування, направлений на уникнення конфліктних ситуацій.

Даний принцип містить шість максим: максимум такту, максимум великодушності, максимум схвалення, максимум скромності, максимум згоди, максимум симпатії.

Дослідження мовних засобів реалізації ввічливості правомірно пов'язувати з поняттями "особи", тобто гідності, самоповаги особистості.

Прийнято виділяти два основних типи ввічливості: 1) позитивна ввічливість — стосується позитивної особи адресата і виражає солідарність з ним; 2) негативна ввічливість — стосується негативної особи і виражає стриманість.

Негативна і позитивна ввічливість співвідносяться з інгерентно неввічливими і ввічливими ілокуціями і, відповідно, мовленнєвими актами. Прикладами таких мовленнєвих актів можуть бути, з одного боку, пропозиція, запрошення, вітання, ввічливість, і з другого боку директиви (наказ, прохання, вимога і т.ін.). Мовленнєві акти такого роду відрізняються характером взаємодії їх ілокутивної мети з соціальною метою, а також тим, в якій мірі вони торкаються "особи" адресата.

З точки зору взаємного зв'язку комунікативної мети мовленнєвого акту і соціальної мети встановлення і підтримки ввічливості виділяються чотири класи актів: 1) суперечливі, які представлені директивами (накази, питання, прохання, вимоги і т.ін.), ілокутивна мета яких конкурує з соціальною метою; 2) несуперечливі, які представлені окремими типами комісивів і експресивів (запрошення, пропо-

зиші, поздоровлення, подяки, пробачення і т.ін.), ілокутивна мета котрих співпадає з соціальною метою; 3) байдужі, які містять ствердження, повідомлення, інформування, тобто висловлювання – констативи, ілокутивна мета яких байдужа до соціальної мети; 4) конфліктні, які містять погрози, звинувачення, прокляття, тобто окремі різновиди комісивів і експресивів, ілокутивна мета котрих "конфліктує" з соціальною метою.¹ Що стосується мовленнєвих актів, для яких принцип ввічливості є релевантним, то чи напевно правомірно обмежуватися тільки суперечливими і несуперечливими мовленнєвими актами. Констативи також можуть бути позначені в плані ввічливості, коли безпосередньо торкаються інтересів учасників спілкування.

Наша класифікація засобів вираження ввічливості базується на їх належності чи то до лексичного, чи граматичного рівня. Виділяються *лексичні* і *граматичні* засоби вираження ввічливості, що характеризуються певним набором диференційних семантичних і прагматичних ознак.

У корпус *лексичних* засобів вираження ввічливості входять лексичні одиниці, які утворюють мовленнєві акти влячності і вибачення, прислівники, іменники і частки-інтенсифікатори, димінутиви, форми звернення, вигук please, сполучник but, одиниці you know, you see.

Подяка, як відомо, належить до мовленнєвих актів, ввічливість яких носить "позитивний" характер.² Мовленнєві акти подяки є інгерентно ввічливими, тобто вони спеціалізуються на висловленні даного значення, в основі якого лежить позитивна оцінка дії адресата; проявляють здатність до прагматичного варіювання, тобто здатності

¹Leech G. Principles of Pragmatics. - London, 1986. - p.84

²Brown P., Levinson S. Politeness : Some universals in language usage. - Cambridge, 1987. - p.217.

реалізувати декілька ілокутивних сил. Вони можуть поєднувати прагматичне значення а) подяки та вибачення : " I haven't thanked you for saving me" (Christie); б) подяки та прохання : " I'd appreciate it if you'd spend the night at our palace" (Christie); в) подяки та підтвердження згоди : " I think it might be a nice additional touch. Of course if the committee feels ..."⁴"No, no, we are most than grateful, I think we're, most agreed then"⁵ (Hammet).

Мовленнєвий акт подяки може трансформуватися в мовленнєвий акт докору або сарказму : "Please, don't trouble, I'll go". "Thank you", watching him with a sense of irony" (Mather). Докір чи сарказм в контексті мовленнєвого акту подяки відображає негативне ставлення до адресата, що дає змогу говорити про антиадресатний характер даного мовленнєвого акту.

Актомовленнєве значення *вибачення* передається лексичним значенням ряду одиниць. До них відносяться : дієслова *excuse, forgive, pardon*, сполучення *to be sorry, to beg pardon*.

Характерне використання *вибачення* та *відмови* виконати прохання : "You'll have to excuse me. My husband is leaving on a short trip-and I must be with him" (Fitzgerald) Вибачення та причина відмови виконати прохання виражені тут експліцитно, а сама відмова - імпліцитно.

Висловлювання - вибачення також можуть бути виражені дієсловом *to apologize* : "It seems I over-reacted : I apologize. Naturally, you were concerned about your position here" (Mather).

Мовленнєві акти *вибачення* припускають наявність певної зацікавленості адресанта у вираженні позитивного ставлення до адресата. Внутрішнім механізмом номінації ввічливості в мовленнєвих актах вибачення є переконання адресата щодо негативної оцінки своїх дій.

В основній стратегії мовленнєвого акту вибачення є прагнення не

заціпати "негативну особу" адресата за рахунок нанесення деякої шкоди своєму "обличчю".

В корпус лексичних засобів вираження ввічливості входять *звертання* (гонорифікати), які частіше вживаються при спілкуванні з малознайомими людьми або при наявності значної психологічної дистанції між комунікантами.

В англійській мові існують слідуєчі ввічливі форми звертання : *sir, madam, miss, lady, gentleman, mister, My Lord* (до мера, британського судді, архієпископа), *Your Excellency* (до посла), *Mr. President, Prime Minister, Father* (до священика), *Doctor* (до лікаря) і т.д., наприклад : " *My dear Miss Littlepaugh*" I said in the tone usually described as "not unkindly". (Hammet)

Для привернення уваги стороннього можуть використовуватися такі ввічливі висловлювання – інтродуктиви, як *Excuse me* або *I beg your pardon*.

Вживання таких форм звертання як : *Mac, mate, buddy, pal, honey, darling, dear, duckie, love, baby, Mom* в відповідному контексті в ввічливих мовленнєвих актах обумовлено бажанням нівелювати соціальну дистанцію, привернути до себе адресата : "Will you have a cocktail, love?" (Maugham)

В цілому слід відзначити, що вживання звертань, в тому числі і нейтральних, виражених власними іменами, має значне комунікативне навантаження.¹ Звертання покликане надати відтінок ввічливості вибаченню, відмові в проханні, незгоди з думкою адресата.

Вживання звертання знижує негативний вплив на адресата, переконує в ширості адресанта, істинності висловлювання : *I'm sorry, Mr. Lampton. I won't ever do it again. I swear.*" (Brain).

¹Давиденко Л. Комунікативна модальність речень з дієсловами в сучасній англійській мові. - Одеса, ОЛУ, 1984. - с.

Забарвлення ввічливості може повідомлятися англійським висловлюванням *димінутивами* a bit, a trifle, slightly, just, little. Димінутиви молифікують ілокутивну силу мовного акту в бік її зниження, внаслідок властивості їм всім загальної семи невеликої кількості. Вони виражають значення зниженого, зменшувального ступеня ознаки, надаючи тим самим висловлюванню некатегоричність, ввічливість : "I'm a bit tired." (Maugham).

В деяких висловлюваннях - констативах зниження ілокутивної сили може забезпечуватися вживанням *димінутивів* та заперечення, як, наприклад : "You don't think, madam, that you might have a little nap ... " (Christie). В даному прикладі мовець дає пораду, яка ґрунтується на припущенні відносно стану адресата, причому припущення являється для адресата мало-привітним. З ціллю нейтралізації даного небажаного перлокутивного ефекту мовець використовує оператор a little, який разом з модальним дієсловом might та запереченням послаблює прагматичне значення даного висловлювання, роблячи його тим самим більш ввічливим.

Наведемо ще приклад : "Let's go to the mountains". "I just don't think it's a good idea. The mountains can be treacherous" (Mather). В даному випадку зниження ілокутивної сили константива та надання йому більш ввічливого характеру також забезпечується з допомогою заперечення та введення оператора некатегоричності just. Заперечення та оператор just узгоджуються прагматично, працюючи в одному напрямку, знижуючи ілокутивну силу висловлювання та надаючи йому негативну ввічливість. Порівняємо категоричне висловлювання : " It's a bad idea".

Іноколи в одному мовленнєвому ланцюгу можуть використовуватися декілька димінутивів, які пов'язані відношеннями прагматичного узгодження, наприклад : "Oh I know you don't know me yet and natu-

rally you're a little suspicious, but, honestly, I just want us to be friends" (Mather).

Димінутиви зустрічаються в констативах і директивах, в тому числі в мовленнєвих актах : 1) пропозиції; 2) інформування : "I just wanted to tell you that Steve's been a bit poorly these last couple of days" (Amis); 3) прохання: "I'd like to borrow a little bread."(Sheldon); 4) поради: "Could you just shave a bit?"(Smith).

Характерними стратегіями адресанта в мовленнєвих актах такого роду є пом'якшення негативного впливу на адресата, солідаризація з адресатом.

Прислівники та прикметники можуть виступати не тільки операторами зниження, але і підвищення ілокутивної сили висловлювання. Як показує аналіз мовного матеріалу інгерентно ввічливі мовленнєві акти (пропонування, вітання, подяки, вибачення) багаті на інтенсифікатори типу: marvellous, fantastic, extraordinary, wonderful, delightful, ravishing, divine, incredible (good), ghostly, devastating, outrageous, despicable, revolting, ridiculous, incredible (bad): "This is such a wonderful place. Kemp, I feel so much older here".(Fisher).

Прислівники і прикметники-інтенсифікатори виступають як модифікатори ілокутивної сили висловлення в бік її збільшення, внаслідок чого зростає ступінь ввічливості інгерентно ввічливих мовленнєвих актів. Прислівники-інтенсифікатори зустрічаються в експресивах, констативах, зокрема в мовленнєвих актах: 1) інформування: "This is such a wonderful place". (Fisher). 2) вибачення: "I am terribly sorry to hear about that". (Cheever).

Однією з стратегій підтримання позитивної ввічливості в розмові є перебільшення позитивних якостей адресата. Висловлювання з позитивною ввічливістю (позитивна ввічливість – збільшення ввічливості ввічливих ілокуцій) направлені на підтримання позитивного

"обличчя" адресата. Прикметники – інтенсифікатори служать цій цілі: "You're Rosemary Hoyt and I recognized you in Sorrento and asked hotel clerk and we all think you're perfectly marvellous". (Fitzerald)

Прикметники – інтенсифікатори зустрічаються також в висловлюваннях вибачення, де їх використання збільшує ілокутивну силу висловлювання, внаслідок чого вибачення звучить більш ввічливо: "Oh, I'm awfully sorry, Nick, to keep bothering you ..." (Hammet).

Оператори данного роду сприяють реалізації стратегії солідаризації з адресатом.

Сполучник *but* виступає в функції оператора ввічливості у тих висловленнях, які відображають прагнення адресанта зробити адресата співучасником діалогу. Тут визначаються стратегії зниження негативного впливу на адресата, інтенсифікація зацікавлення адресатом.

Сполучник *but* використовується в констативах і експресивах, коли адресант прагне пом'якшити своє висловлення, пояснити причини вторгнення в особисту сферу адресата.

Сполучник *but* може входити в мовленнєвий акт вибачення: "Forgive me, David, but it strikes me." (Ludlum); ввічливої відмови: "I'm afraid I can't get to the table at seven", Pamela said." (Cheever); входити в склад тонкого, ввічливого натяку: "Pardon my curiosity, but, but you want to know how I got there" (Sheldon); формувати ввічливе спонукання: "But you don't have to dive down there, do you?" (Smith).

Таким чином, підсилення ввічливості при вживанні лексичних індикаторів пов'язане як зі зниженням ілокутивної сили (наприклад, в мовленевих актах прохання), так і з підсиленням, наприклад, при вживанні інтенсифікаторів: "It's awfully kind of you... I don't know how to thank to you." (Maugham).

Вигук *please* виступає типовим маркером ввічливих прохань.

Словники дають слідуючі випадки вживання вигуку *please*: 1) коли ввічливо що-небудь просять: "A cup of tea, please", "Can we go now, please"; 2) при інтенсифікації прихованого прохання чи побажання: *Please, sir, I don't understand = Please, sir, explain, because I don't understand* (Smith); 3) для підтвердження згоди: "Would you like a cup of coffee?" "Please, I'd love one" (LDCE).

Вигук *please* надає ввічливість висловленням:

1) з дієсловами в спонукальній формі: "Please don't talk", said the nun, "You are very ill". (Smith).

2) запитальним висловлюванням: "Can you do it now, please?" (Smith). Порівняємо: "Do it now."

3) односкладними реченнями, які виражають прохання, пропонування: "No hysterics please." (Maugham).

Вигук *please* характерний для негативної ввічливості, його використання пов'язане зі стратегією зниження негативного впливу на адресата. Даний оператор характерний для директивів та прохань: "Will you please be quiet?" (Mather).

В окремих випадках оператор *please* може оформлятися в окреме висловлювання, яке має ілокутивну силу спонукування, наприклад: "Do you think I could possibly see him for a moment? Please?" (Amis)

В випадках дистантної комунікації, наприклад, по телефону, "please" може включатися в висловлювання, яке має ілокутивну силу запитання, наприклад: "Who is that speaking, please?" "Stanley Duk, I'm". (Amis)

Використовуючи одиниці *you know* та *you see*, мовець намагається втягнути адресата в діалог, наприклад: "Have you travelled much, Helen?" "Oh, no not really. Just to Spain and France. For holidays, you know." (Mather).

Використання даних одиниць часто обумовлюється турботою про

"обличчя" адресата, позитивною ввічливістю. Мовець намагається у ввічливій формі схилити до себе адресата, нівелювати соціальну дистанцію: "My husband is finishing his first novel, you see", Rosemary said. "Oh, he is?" (Fitzgerald).

Одиниці you know, you see використовуються в констативах, директивах, в мовленнєвих актах оцінки. Мовець намагається пом'якшити іллокутивну силу директива, в наслідок чого директив звучить ввічливо, наприклад: "And you think you ought to be doing it, do you?" "Without any questions whatever. How do you mean?" "Well, you know, I was just wondering whether you felt you had proper scope for your talents in the present job." (Amis).

У корпус граматичних засобів вираження ввічливості входять ряд часових форм, форми умовного способу, деякі типи пасивних форм дієслова, деякі речення умови, одиниці молдусу типу I think, I suppose, I hope, I wonder, I'm afraid, деякі типи оптативних та запитальних речень.

Часові форми дієслова, що входять у корпус одиниць ввічливості, вживаються в контексті мовленнєвих актів, які загрожують "особі" адресата, коли мовцю необхідно для отримання бажаного ефекту створити умови найбільшого сприяння для слухача, що може бути досягнуто шляхом встановлення певної часової дистанції між моментом виголошення висловлювання і положенням адресанта при його висловлюванні. Інакше кажучи, мовець віддаляє себе від умовного дейктичного центру висловлювання, ставлячи при цьому адресата в центр зображених подій: "What do you want?" "Oh, I just wanted to know if your case was ready to put in the car." (Spark).

Часові форми дієслова використовуються в констативах і директивах, зокрема в мовленнєвих актах прохання: "Oh, Chan, I wanted to ask your to prepare all our meals." (Mather); питання: " I wondered

how you were sleeping"; пропозиції: "Nicole and I are going home and we thought you'd want to go with us." (Fitzgerald); "I thought we might go this afternoon - if you are rested" (Fitzgerald).

Одним з характерних засобів перелачі позитивної звичливості в англійській мові є вживання дієслівних форм, в основі яких лежить нейтралізація опозиції Present-Plat. Функціонування даних форм (vivid present) орієнтовано на максимальне залучення адресата в комунікацію, коли він стає співучасником подій, про які іде мова: "Says she's helping", Ellen grunted. "Does your mother want to come?" he asked. "She says she doesn't, but you know what she is." (Dickens).

До синтаксичних засобів вираження звичливості відносяться займенникові питальні речення, які утворюються за моделями Why don't+Pr+Inf..?, How/what about + N/Ger..?, Why not + Inf, What do you/would you say to + N/Ger..?, What if + Pr + Inf..? Їх вживання органічно пов'язане з прагненням мовця нейтралізувати загрозу соціальній особі адресата при висловленні спонування. Адресат не нав'язує волю адресату, що надає одиниці м'якого, некатегоричного звучання: Why don't you talk to him before you make up your mind? (Fitzgerald). Дані речення вживаються в директивах, зокрема, в квеситивах, реченнях-проханнях: "Michael, why don't you let me take the wheel for a while?" (Amis). В основі вживання даних одиниць лежить стратегія пом'якшення негативного впливу на адресата.

Незайменникові питальні речення фразеологізовані структури, що утворюються за моделями Can + Pr + Inf..?, Could/Couldn't + Pr + Inf..?, Do/don't/would/wouldn't you mind (if) + Pr + Inf/Ger..?, Will/won't you + Inf..? Would/wouldn't + you + Inf..? перетворюють спонування в прохання. Вони вживаються в директивах, зокрема в проханнях: "Could you possibly by any chance lend me your car just for a minute?" (Mather). Характерними стратегіями для даних речень

є пом'якшення негативного впливу на адресата, надання йому права вибору.

Виразючи ввічливу форму прохання, поради, запрошення, пропозицію, питальні речення виступають непрямими засобами висловлювання спонукання. Будь-яку питальну форму, яку приймає речення, що функціонує в контексті директивного висловлювання, так же очевидно правомірно трактувати як один із засобів зниження категоричності директивів, і звичайно, підвищення ввічливості: The bell rings again. "Hadn't you better let them all in" (Ludlum).

Питальна форма речень зустрічається в мовленєвих актах: 1) прохання: "Could you wash the flowers?" (Amis); 2) поради: "And that conveniently raised my next item, which is the financial appeal. Perhaps you could take this one?" (Salinger); 3) запрошення: "Stanly, it's Nowell. Could you possibly come around?" (Amis).

Прагматичне значення спонукання не знаходить безпосереднього вираження в структурі *оптативних речень*, воно є вторинним з точки зору структури, і тому оптативні речення, які передають прагматичне значення спонукання, марковані в плані ввічливості: "I wish you'd tell me about these things." (Christie).

Оптативні речення зустрічаються в директивах і експресивах, зокрема, в мовленєвих актах: 1) спонукання до дії: "He is a perfect, darling, and madly in love with me..." "I wish you'd give up this sort-of-things." (Mather); 2) побажання: "I want you and Daisy to come over to my house". (Fitzgerald); 3) докору: "I wish you wouldn't throw cigarette-ends onto the verander.." (Maugham). 4) вдячності: "I wish to thank my teachers, who by their experience, enthusiasm and devotion have done to make my Academy what it is today." (Archer). Прагматичні функції даних речень базуються на стратегії пом'якшення негативної дії на адресата. Посилення ілюктивної сили висловлювання в кон-

тексті мовленнєвого акту влячності інтенсифікує ввічливість: "I wish to thank you for what you have done for me." (Smith).

Заперечення як оператор ввічливості вживається в директивних мовленнєвих актах, коли той хто говорить, ніби дає право вибору для адресата. Адресат може відмовитися від каузованої дії не торкаючи особу адресанта: "You wouldn't want to sell it?" Mr. Negus said. "I'm afraid I can't." (Cheever). Заперечення функціонує в мовленнєвих актах: 1) прохання: "Couldn't-couldn't you stay- just for a while? Until-until the storm's over?"; 2) поради: "Couldn't you have lunch, or maybe dinner the day after?" (Fitzgerald); 3) запрошення; 4) пропозиції. Стратегіями, характерними для заперечення, є надання права вибору для адресата, пом'якшення негативної оцінки.

Умовні речення відображають інтенцію адресанта надати адресату право відмовитися від виконання дії; їх використання знижує категоричність висловлювання: "I thought I'd like to read it if you wouldn't mind lending it to me." (Spark).

Підрядні речення умови зустрічаються в директивах і комісивах, в мовленнєвих актах: 1) прохання; 2) запрошення: "I'd be very glad if you'd stay and have dinner with me." (Hammet); 3) поради: "I'd like you to do it if you have free time." (Hammet). Характерною стратегією для даних речень є надання права вибору адресату.

Одним з характерних засобів реалізації ввічливості є *деперсоналізація* висловлювання. Вживання деяких дієслів-предикатів пропозиціонального відношення в пасиві у висловлюваннях-директивах, а також констативах забезпечує їх деперсоналізацію, створюючи ефект множинності суб'єктів (включно з адресантом) "That kind of behavior will not be tolerated in my class." (Smith). Форми пасивного стану пом'якшують: 1) докору: "All details should have been sent yesterday." (Sheldon); 2) повідомлення: "You are kindly asked to visit that

department." (Sheldon); 3) спонукання до дії: Passengers are kindly requested to fasten their belts. (Fraser). Характерною стратегією для форм пасивного стану є імперсоналізація учасників спілкування.

У реалізації принципу ввічливості велика роль належить *формам умовного способу*, для яких характерна сема некатегоричності. Джерелом виникнення значення некатегоричності є категоріальне значення потенційності, гіпотетичності дії або стану, властиве дієслівним формам умовного способу: "You would make it much easier, Monsieur, if you were not so angry." (Maugh). Форми умовного способу зустрічаються в директивах, експресивах, комісивах, зокрема в мовленевих актах: 1) подяки: "I would like to thank you for your invitation, Mr. Benson?" (Shald); 2) спонукання до дії: "I would like you to go to a hotel in Zurich and spend the night and come to see me in the morning." (Fitzgerald); 3) побажання: "Personally, I wouldn't let my cat walk around in your condition." (Sheldon). Характерною стратегією для форм умовного способу є пом'якшення негативного впливу на адресата, надання адресату права вибору.

Модифікація ілюквативної сили директивів і констативів в бік її зниження досягається при введенні до їх складу одиниць модуса типу I think, I suppose, які належать лексико-синтаксичному рівню мови. Дані одиниці зустрічаються в директивах і констативах, зокрема, в мовленевих актах: 1) прохання: "We thought you might be a real friend and take them over the dockyard." (Archer); 2) поради: "I think a little merrymaking might be in order", she said. (Hammet); 3) пропозиції: "I thought we might take a little glass together before a dinner." (Maugham); 4) запрошення: "I think we'd better all go straight into the drawing-room." (Wyndham).

Аналіз номінації ввічливості показав, що істотною особливістю граматичних та деяких лексичних форм вираження ввічливості, які

відображають вибір варіанту для побудови коректного висловлювання, являється їх здатність модифікувати ілокутивну силу мовленнєвого акту в сторону її зниження. Характерною формою ввічливого мовленнєвого акту є некатегорична констатація, спонування, залякування.

В основі функціонування ввічливих висловлювань лежать різноманітні, часто протилежні мовні механізми мовної номінації. Типовими серед них є деперсоналізація, суб'єктивізація висловлювання, віддалення та наближення до дейктичного центру, прагматична транспозиція.

В основі номінації ввічливості лежать різноманітні стратегії, головними серед яких є прагнення до співробітництва, пом'якшення негативного впливу на адресата, надання адресату права вибору.

Проведене дослідження головних засобів висловлення ввічливості в сучасній англійській мові показало, що подальша робота в цьому напрямку виявляється перспективною в плані з'ясування універсальних ідіоетичних аспектів ввічливої мовної комунікації, зокрема, виявлення специфіки реалізації принципу ввічливості в мові наукової прози та інших стилях і жанрах англійської мови.

Основні положення дисертації, відображені у публікаціях:

1. Мовленнєві акти та ввічливість- Тези доповіді на науковій конференції "Одолодіти читання присвячені пам'яті професора Н.М. Раввської". - Київ, 1993. - С. 137-138. - деп. в ДНТБ України 24.03.93. №79.
2. До питання про ввічливість в сучасній англійській мові. - Київ, 1995. 22с. - деп в ДНТБ України 03.01.95, №56.

3. Вигук please та ввічливість- Тези доповіді на науковій конференції викладачів Вінницького методичного Інституту- Вінниця, 1994. С. 78-79.

АННОТАЦИЯ

Скалянчук О.С. Средства реализации вежливости в современном английском языке.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 - германские языки. Киевский университет имени Тараса Шевченко, 1995.

Систематизирован корпус единиц, выражающих вежливость. Изучены лексические и грамматические индикаторы номинации вежливости в современном английском языке. Исследованы акторечевые аспекты данного типа номинации, определена специфика модификаций речевых актов, обусловленная индикаторами вежливости как лексической, так и грамматической сферы языка. Определены основные языковые механизмы реализации принципа вежливости, выявлены стратегии адресанта в коммуникативных актах вежливости в современном английском языке.

ANNOTATION

Skalyanchuk O.S. Means of realization of politeness in modern English language.

Dissertation for the degree of candidate of Philological Sciences, specialty 10.02.04 - Germanic languages. Kiev Taras Shevchenko University, 1995.

Corps of units which express politeness is systematized. Lexical and grammatical markers of the nomination of politeness in modern English language are studied. Speech act aspects of the given type of nomination are studied. The specific character of the modification of speech acts is defined. This character depends on the indicators of politeness of lexical and grammatical spheres of the language. Main language mechanisms of the realization of the politeness principle are defined, strategies of ^{the} speaker

in communicative acts of politeness are revealed.

Ключові слова : ввічливість, ілокутивний акт, ілокутивна ціль, комісив, експресив, директив, констатив, "обличчя", позитивна ввічливість, негативна ввічливість.

Скал

Підписано до друку 17.05.1995 р. Об. І, 2. Формат 60x84 І/І6.

Друк офсетний. Тир. ІСО. Зам. І67. Безплатно.

ДОД УДПУ ім. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.

AB 32.410

AB 32.410